

SARS YI AMUKELA XITIVISO XA XIBALO XA MTBPS

Pretoria, Ravumune 11 Hukuri 2021 – Vukorhokeri bya Xibalo bya Afrika-Dzonga (SARS) byi amukela vutinyiketeri lebyi nga cinciki lebyi endliweke hi Holobye wa Timali, Ttn Enoch Godongwana, eka nhlaysi wa nkwama, ku kotisa nkulo wa nkarhi wo leha hi ku larisa nkayivelo wa mpimanyeto no tshamisekisa swikweleti, loko a tivisa Xitatimende Pholisi ya Mpimanyeto wa Nkarhi wa le Xikarhi (MTBPS) ePalamente namuntlha.

Holobye u engeterile leswaku ikhonomi leyi kulaka hi xihatla yi ta pfumelela nhlengeleto lowukulu wa xibalo, ku endla swi koteka eka nhlamulo yo katsakanya swinene eka mitlhontho leyi tiko ri hlanganaka na yona.

Swikoweto swa ikhonomi swa laha kaya na misava leswi ngenaka swi kombisa ku antswisa swivono swa ikhonomi endzhakukaloko mfambiso wu nonokile eka tin'hweti ta sweswinyana. Leswi swi le xikarhi ka mikavanyeto yo phikelela ya hangalaso wa tindhuzu na vukorhokeri na mipfuko leyi yaka emahlweni ya COVID-19. Hi ku ya hi xiviko xa Nhlangua xa *World Economic Outlook* (WEO) ku suka eka *International Monetary Policy* (IMF), ikhonomi ya misava yi languteriwile ku kula hi 5.9% hi 2021 na 4.9% hi 2022, ndhawu ya phesenteji ya le hansi ya 0.1 eka 2021 ku tlula mbvumbo wa Mawuwani.

Laha kaya, GPD ya Afrika-Dzonga yi kurile hi 1.2% eka kotara ya vumbirhi ya 2021, ku suka eka nhlayo (leyi pfuxetiweke) ya 1.0% eka kotara yo sungula. Ku languteriwile leswaku matirhelo ma ikhonomi ma ta tlakuka eka malembe ma le handle tanihileswi ikhonomi yi nga ku pfulekeni, mipimo ya vuhumelerisi yi le tiyeni, naswona vuxavisi na ntirhiso wa swikoxo swi le ku antsweni. Vutameri bya Timali ta Tiko byi pfuxetile nkulo wa GDP wutsongo lowu languteriweke wa Afrika-Dzonga 2021/22 ku ya ehenhla ku ya eka 10.9%, loko fananisiwa na 8.8% eka Mpimanyeto wa Nyenyenyana 2021. Leswi swi kombisa antswiso wa nkoka ku suka eka nkhwanyano wa -2.1% in 2020/21.

Eka FY2021/22 timali ta tiko ta swibalo ti languteriwile ku kula lembe hi lembe eka 18.9% ku sukela eka nkulo lowu kombisiweke wa 9.2%. Leswi swi kombisa timali ta tiko ta swibalo leti kulaka hi mpimo wa xihatla ku tlula ikhonomi, SARS yi ya emahlweni yi kongomisa eka mihetiseko ya mafambiselo ya yoma na antswiso wa vulandzelelanawu ku kota ku tiyisisa nhlengeleto wa mali ya tiko ya xibalo leyi lowu tlakukeke.

Mihlengaleto ya mali ya tiko yi le ku tirheni kahle ehenhla ka mpimaniso lowu vekiweke hi Mpimanyeto wa Nyenyenyana 2021. Leswi swi vangywa ngopfu hi ikhonomi leyi antswisiweke, swilo swa minyikelo ku sukela ela migingiriko ya vulandzelelanawu ku katsa na matshalatshala ma nhlengaleto lowu antswisiweke hi SARS. Tanihi mbuyelo, Holobye u engeterile mpimaniso wa xibalo lowu engeteriwile ku suka eka R1 365.1 billion ku ya eka R1 485.4 billion – engetelo wa R120.3 billion eku languteleni ka mihlengaleto yo antswa ya xibalo lexi languteriweke.

Exikarhi ka timhaka tin'wana, mpfuxeto lowu wa mpimaniso wu nga hlayeriwa eka xibalo lexi hlengeletiweke xo antswa eka lembe ku ya eka nkarhi wa siku. Ku sukela hi ti 30 Ndzati 2021, SARS yi hlengeletile R720.1 billion, na nsalo wa lembe-ku-ya eka-lembe wa R79.1 billion (12.3%) ehenhla Mpimaniso wa Mpimanyeto wa Nyenyenyana 2021. Nkulo wa lembe-hi-lembe ehenhla ka lembe leri nga hundza wu rhekhodiwile eka R201.5 billion (38.9%).

Mixaka hinkwayo ya swibalokulu swa Mindzuvo ya Mitundzo na Ekisayizi yo Karhi swi rhekhodile nsalo ehenhla ka mpimaniso. Eku hoxeni xandla eka nsalo, mixaka ya swibalokulu yi tirhile hi ndlela leyi landzelaka ehenhla ka Mpimaniso wa Mpimanyeto wa Nyenyenyana 2021: Nete ya PIT (6.3%), Nete ya CIT (51.8%) na Nete ya VAT (0.1%). SARS yi pfumelerile miyimiso leyi xakelanaka na COVID-19 eka Ekisayizi yo Karhi leswi fikisaka eka tirhelohansi enkarhini wa nkarhi lowu, ku engetelela, mitundzo yi tlhenthile switsongo leswi fikiseke eka tirhelo ra mindzuvo ya khasitomo.

SARS yi hlengeletile R87.0 billion ku suka eka migingiriko ya vlandzelelanawu leyi vonakaka enkarhini wa hafu yo sungula ya lembe leri. Ya ntsengo lowu, R53.5 billion yi hlengeletiwile eka khexe ya xibalo lokohletihelo R33.5 billion yi hlengeletiwile hi ku tirhisa nsivelo wa vukungundzwana na nsirhelelo wa mpfuto wun'wana. Ntirho lowu wu ta tiyisisa tanihileswi SARS yi ya ka emahlweni yi ndlandlamuxa tiphurosese ta yona no dzikisa tirhelo ra yona ro hetisisa ku kota ku fikelela mpimaniso lowu pfuxetiweke wa xibalo.

Matirhelo ma xibalo eka hafu ya lembe ma kombisa ikhonomi leyi nga ku hlakarheleni emikarhini ya masungulo ma COVID-19. Hambiswiritano, ku na mixungeto leyi nga ku tumbulukeni leswi faneleke ku fambisiwa enkarhini wa lembe lowu nga sala, ku katsa: 1) vuhlayiseki nya eneji ku nga ntirhiso wa gezi hi ku siyerisana, 2) mpfuko wa magandlati ma COVID-19 laha tikweni na misava, 3) micinco yo tika no hlaya eka xikoxo xa misava xa Nhumbu na PGMs (ku katsa na mpimo wa cincano na mihleketo ya mixavo ya swixavisiwa) na 4) nkavanyeto wa hangalaso wa tinhundzu na vukorhokeri.

SARS yi ta ya emahlweni na rendzo ra yona ro aka hi vuntshwa ku ya eka SARS yo TLHARIHA no va ya ximodeni kun'we na xindzhuti lexi nga kanakanisiki, leyi tshembiwaka no tsakeriwa. Hi ku tirhisa tiphurosese ta yona to ndlandlamuxa ku tiyisisa nhlengeleto wa xibalo lowu tirhaka kahle no hetiseka. Hi le ku vekiseni ka switirhisi swo tiya ku endla tisisiteme ta hina ti va ta ximodeni hi ku tiyisisa vuswikoti bya hina, hi ku tirhisa tithekinoloji tin'wana leti kotisaka, ntlhantlho wa switiviwa na vutlhari lebyi nga riki bya ntiyiso ku katsa na ntirhiso maendlelo mo dyondza hi muchini. Hi tshemba leswaku mapfhumba lama ma ta pfuna ku vhumbunula no ololoxa nkavulandzelelanawu. SARS yi tshama yi tinyiketerile eka xikongomelo xa kungu ra yona ra vlandzelelanawu hi ntsakelo.

Ku languteriwile leswaku mpimo wa nkulo eka swibalo wu ta tirha ku tlula mpimo wa nkulo eka ikhonomi loko ku yi yiwa eka 18 wa tin'hweti leti landzelaka. Kwalaho, ku ya eka xibalo-eka-GDP xa 24.1% eka lembe ra 2021/22.

SARS yi fambisile ku tlula R2.6 trillion wa vuxavisi na vatirhisani va hina va vuxavisi eka lembe leri nga hundza. Tanihi mbuyelo, ku antswisa mfambiso wa vuxavisi, xikongomiso lexikulu na nhlanganiso wa timali swi ta va swa nkoka ku ya emahlweni eku hi pfuneni ku pfluxeta na switirhisiwa leswi nga hlakala etindhawini ta hina ta ndzilekani ku katsa no vekisa eka switirhisiwa swa hina swa ICT ya ku endla leswaku vuandlalelano bya khasitomo byi va bya ximodeni ku ya eka mindzilekano ya VUTLHARI.

Khomixinara wa SARS Edward Kieswetter u vurile: "Hi tshama hi tiyimiserile leswaku hi ta fikelela mpimaniso lowuntshwa wa xibalo. SARS tinyiketerile ku fikelela xileriso xa yona, lexi ku nga ku hlengeleta xibalo hinkwaxo lexi kolotiwaka ku kota ku aka mfumo lowu tirhelaka Afrika-Dzonga. Leswi swi longoloka na Vutinyiketeri lebyi SARS yi byi tirhaka."

"Ku humelerisa xileriso xa SARS a swi nga ta koteka handle ka vulandzelelanawu bya vahakelaxibalo lebyi ya ka emahlweni, vaxavisi, vangheneleri na vakhumbeki byin'wana bya nkoka, lava hetisisaka swiboho swa vona swa xinawu no endla swa kahle. Ndzi tsakela ku va nkhensa ku va va landzelerisile. Leswi swi vilerisaka swinene hi leswaku ku na vahakelaxibalo na vaxavisi lava nga landzelerisiki hi vomu na hi xikongomelo. Ndzi kombela vahakelaxibalo, vaxavisi na vahlanganisi lava hinkwavo ku xixima milawu no fikelela swiboho swa xinawu ku kota ku pfuna ku aka tiko ra hina leri hlanganeke na mitshuko ya ntungu wa COVID-19 na swiyimo leswi lwaka na ikhonomi ya misava, ku hetisisile Khomixinara.

Timhaka ta wena ta Xibalo ti na Nkoka!

Ku kuma voxokoxoko ku ya mahlweni, u komberiwa ku tihlanganisa na SARSMedia@sars.gov.za